

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

Књ. IX св. 7—10

БЕОГРАД 1959

САДРЖАЈ

	Страна
1. <i>А. Велић</i> : Поводом Ракићева језика	217
2. <i>М. Сивановић</i> : О језику у једном приказу и поводом тога језика	220
3. <i>Б. Милановић</i> : Употреба предлога <i>код</i> (с генитивом) уз глаголе кретања	227
4. <i>Милош С. Московљевић</i> : У коју категорију речи спада реч „као“?	243
5. <i>Срећен Живковић</i> : Деоба глагола по објекту	250
6. <i>Милија Сивашић</i> : Из акцентологије	257
7. <i>Св. Марковић</i> : Промена туђих личних имена и презимена	265
8. <i>Н. С. Половина</i> : Вуков Немачко-српски речник	274
9. <i>С. Машић</i> : Из Вукова преводња	280
10. <i>Павле Илић</i> : О питању смедеревско-вршачког дијалекта	283
11. <i>И. Гркић</i> : Покретно <i>а</i> на крају неких предлога као диференцијални семантички знак	291
12. <i>Пећар Сладојевић</i> : О рефлексу краткога <i>в</i> иза <i>р</i> у књижевном језику јужнога изговора	302
13. <i>Милић Пешић</i> : О месту енклитике у реченици	305
14. Језичке поуке	312
15. Регистар	321

УРЕЂУЈЕ ОДБОР

Одговорни уредник академик д-р АЛЕКСАНДАР ВЕЛИЋ
 Секретар Уређивачког одбора — Берислав М. Николић

Научно дело

ИЗДАВАЧКА УСТАНОВА
 БЕОГРАД

Слог: „Научно дело“, Београд, Вука Караџића 5.
 Штампана и понесена Графичког предузећа „Академија“, Београд, Космајска 28

ВУКОВ НЕМАЧКО-СРПСКИ РЕЧНИК

1

Као што је познато, године 1872 изишао је у Бечу, „трошком народнијех прилога“ — „im Verlage der Witwe Anna Karadschitsch in Wien, Landstrasse, Marokkanergasse Nr. 3“, Deutsch-serbisches Wörterbuch von Vuk Steph. Karadschitsch. Речник има 217 страна, формата 22×14, а немачки текст штампан је готичом. Ово Вуково дело штампано је у штампарији Леополда Зомера и Комп.

Да би се имала јасна слика о природи овог речника, како је он постао и како је рађен, доносимо у верном преводу, у целини, Миклошићев предговор. Ево шта је он сматрао за потребно да каже:

„У књижевној заоставштини Вука Стефановића Караџића нашла се грађа за немачко-српски речник. Она се састојала из појединих листића, на којима су биле побележене речи из другог издања српско-немачко-латинског речника, без латинског превода и граматичких категорија и без доста често опширних стварних објашњења. Од обраде те грађе остали су само незнатни трагови.

Полазећи са гледишта да овај рад не треба да буде изгубљен, а нарочито у нади да ће он допринети да се из књига потисне многи без потребе сковани израз и замени народном речи, Одбор за издавање књижевне заоставштине Вука Стефановића Караџића ставио ми је у дужност да затечену грађу обрадим за књигу. Ограничен у свом слободном времену службеним дужностима и другим студијама, ја сам лично могао да редигујем не баш тако знатан део и био сам принуђен да препустим другима да обраде највећи део, задржавши за себе потребну контролу ради уједначености посла. Сматрао сам као свој задатак да се

с једне стране брижљиво уздржавам од сваког додатка грађи која ми је предата, с друге стране да материјал потпуно обрадим. Први циљ је свакако постигнут и биће да је мојој пажњи умакао само по који израз којим је некритична ревност понеког сарадника мислила да обогати дело. Услед моје тежње за потпуношћу ушле су и такве речи чијег немачког превода није било у делу које је послужило као основ: нека се упореди обрада одреднице *Getreidemaß* и одреднице *Pflanze* (у додатку). Можда ће уношење таквих речи имати за последицу одређивање њиховог значења.

Из онога што је речено види се да овај речник строго узевши и није никакво самостално дело, него само многимима пожељан приручник за српско-немачко-латински речник. Овоме ће се морати увек прибећи кад се ради о акцентуацији, роду, конструкцији, свршеном и несвршеном виду итд. Од давања ових категорија морало се одустати не само због стања самог материјала, већ и с обзиром на расположива новчана средства.

Што се тиче немачког превода, мислио сам да се у већини случајева морам придржавати речника који је послужило као основ. Аустријацизми су задржани где се чинило да ће допринети објашњењу српске речи. Од речи које се у немачком језику ретко или никако не јављају, неке су, иако не многе, нажалост остале. Овакве речи је при уређивању српско-немачко-латинског речника унео Б. Копитар да би читаоцу објаснио етимолошко значење речи: тако је *разбрајити*, што управо значи *entzweien*, превео са *entbrüdern*. Разуме се да се тако нешто може допустити само у српско-немачком делу.

Само онај ко може да оцени тешкоће лексикографских радова може да примени право мерило на ову књигу. Као и код других радова, тако сам и при овоме пошао од начела које је стварни аутор ове књиге изразио једном речима: Ја знам добро, да ће учени људи и овдје наћи доста погрјешака; али се опет надам, да ће им овај мој посао и оваки бити милији него да га никако није“.

2

При раду на великом Академијином речнику српскохрватског књижевног и народног језика савијен је овај Немачко-српски речник, реч по реч, са Вуковим Српским рјечником, да би

се видело има ли у њему речи којих овај други нема¹. Овај посао брижљиво је обавио сарадник Љубомир Алексић. Показало се, пре свега, да у II има приличан број речи којих, на први поглед, нема у I, а у ствари се ради о речима које су погрешно, често сасвим изопачено отштампане. Изоставићемо штампарске грешке које је лако уочити и навешћемо само неке крупније: анатање место *анишање*; анатати м. *анишаџи* (Markhaufen setzen); баврлати м. *баврљаџи* (umherschleudern); багаз м. *богаз* (Fischnetz); багазлук м. *богазлук* (der Theil² des Fuchsbalges unter dem Halse); бајетан м. *бајаџан* (altbacken); боџак м. *баџак* (Schenkel); бошка м. *бошча* (Wickeltuch); брљење м. *дрљење*; брљити м. *дрљити* (entblößen); брећерина м. *бреберина* (Art Pflanze); ваљовак м. *вавољак* (ein Kügelchen von Brot); варанџија м. *варанџија* (Betrug); влан м. *влак* (Art Fischernetz); виште м. *вишти* (Säure); врачји нокти м. *врајчји нокџи* (Name einer Pflanze); врутака м. *вруџак* (Ursprung des Flußes); дивижлица мала м. *дивижљица мала* (Art Pflanze); ђелзамин м. *ђелсамин* (Gartenbalsamine); жавити м. *жуљити* (drücken); журакнути м. *ждракнути* (hervorstrahlen); закључати м. *закључити* (beschließen); заплахнути м. *зайахнути* (anblasen); запорак м. *зайерак* (Geiz); зече м. *зече ухо* (Art Pflanze); заматан м. *замашан* (schwingbar); злопређа м. *злойреља* (schlechte Spinnerinn); избирање м. *избирак* (Überbleibsel); избрете м. *имбрете* (Heftel am Hemde unter dem Halse); јеђија м. *јеђија* (die Frau die mit den Hochzeitgästen um die Braut geht); жежење м. *јужење* (das Einfallen des Thauwetters); женичарски м. *јењи-чарски* (Janitscharen-); јолтафа м. *јолџава* (Reisepfanne); квасилица, уковача (чим ватру кропе) м. *квасилица у ковача (чим ватру кропе)* (Kühlwisch); кнути м. *гинуџи за чим* (sehnen); косер м. *кесер* (eine Art Zimmeraht); крчат м. *крџи* (Art arabischen Pferdes); ложањ м. *лужањ* (Lauch); љуњав м. *луњав* (mit vorhängendem Kopfe); љуњати м. *луњаџи* (mit vorhängendem Kopfe gehen); мислићен м. *мислођин* (eine Art Basilikum); мркоглеђа м. *мркоглеђа* (finstern Gesichts); мурагела м. *мурасела* (Vorladebrief des Kadi); навича м. *навичај* (Gewohnheit); надрабити се м. *надробити се* (sich satt trinken); наљика м. *иљика* (die Brandstätte

¹ У даљем тексту наводићемо Српски рјечник римским бројем I, а Немачко-српски речник римским бројем II.

² У немачким речима остављен је правопис као у оригиналу.

von einem Walde); *ногаћи* м. *ногачи* (Schragen); *невиђелица* м. *невиђелица* (das Dunkel); *огризати*, *огристи* м. *одгризати*, *одгрисити* (abbeissen); *огуцало* м. *егуцало* (der langsam und träge geht); *одвозити* м. *одвојити* (ablösen); *одрика* м. *одрина* (große Weinrebe, die sich an Hütten, Bäumen hinanrankt); *осуцати* м. *ојуцајти* (sich mit einem ganzen Lamm begrasen); *панда* м. *џанада* (Panade); *пенчевиш* м. *џенчевиш* (eine erdichtete Speise); *подпјевка* м. *џолијевка* (Suppe); *поличњак* м. *џалмичњак* (Bohrer zu dem Stockloch im Joche); *попршити* м. *џојршићити* (zertreten); *пограшљај* м. *џојшрашљај* (so viel Pulver als auf einmal auf die Zündpfanne geht); *пршење* м. *џршићење* (das Zertreten); *пусталина* м. *џустолина* (herrenloses Gut); *расуђивање* м. *расијавање* (Zerstreuung); *салемба* м. *силембе* (der Brustriemen am Reitpferde); *сомуџија* м. *сомуџија* (Verkäufer von Laiben Weizenbrots); *судружан* м. *судружан* (schwanger); *суојача* м. *сџојача* (Gängelwagen); *тјеснота* м. *џјескотиа* (Enge); *тресковица* м. *џрескавица* (Art Tanz); *тртошита* м. *џртосити* (schnell daherplappern); *турче* м. *ћурче* (Pelzjacke); *учети*, *учимати* м. *узети*, *узимати* (kaufen); *ушкрљат* м. *ушкрљак* (Tuchschmizel); *ханђијски* м. *ханџијски* (Wirts-); *цунцуна* м. *цунцуна* (ein starkes, dickes Frauenzimmer); *чем* м. *гем* (Pelikan); *шкрњетина* м. *шкрњетица* (Lammfell).

Поред тачног значења *шклојац* за Stich (des Flohs, der Wanze) стављено је погрешно за исту реч и значење *шкoјац*, што значи verschnittener Hammel.

Уз одредницу *Ruthe coll.* стоји поред *џруће* и значење *шикрей* што је по свој прилици унакажен облик речи *шикара* или *шибљак* (Ruthengesträuch).

3

Има најзад речи којих у речнику I заиста никако нема или их нема у оном облику како су унеге у речник II. Оне су за нас најинтересантније и њих ћемо овде све побележити: *амбисајти* bersten (у I само: ~ се); *аранђио* Erzengel (у I само: *аранђео*); *бајфгајти* ausschlagen (у I само: ~ се); *Бачваница* eine aus der Batschka (у I: *Бачванчица*); *бјелешина* (поред *бјелушина*) Art Pflanze (у I само: *бјелушина*); *бјел* (поред: *бјел* код одреднице *Eiche*); *Steineiche* (у I: *бјел*); *божар* (поред: *убожар*) der Arme (у I само: *убожар*); *бромбуља* (Brummeisen, Maultrommel); *бромбуљање*; *бромбуље*; *бромбуљати* Brummeisen ertönen lassen (поред: *дром-*

буљаџи (mit dem Maultrommel trommeln); бухача (поред бухач) Blattfloh; ванкош Polster; вилина мейла Spargel; водњача Sommerwurz; воловодац Sommerwurz; вурунџијски Bäcker-; главања (поред главња) ein großer Balken Brennholz; дин (поред мин и див) Riese; дрмљеџи trüb, finster, mürrisch sein (у I: дрмити); дуїљаш eine Art Pferde (у I: врста голуба Holztaube); ђакаџи, ђакнуџи mit dem Lockungswort ђа Pferde heranlocken; ђера Bursche; ереза м. езера (Riegel); жага Säge; жљеудан elend (у I само прилог: жљеудно); забромбуљаџи Brummeisen ertönen lassen; закршџаџи bekreuzen (у I само: закрстити); заусџава Aufenthalt (у I: заустављање); згођај Zufall (код одреднице Fall); згреџи abkratzen; изведраваџи aufheitern (у I само: изведрити и изведрити се); издухаџи ausblasen; илиџарски Bader-; исџухаџи ausblasen (у I само: ~ се); исушџи austrocknen; јегуљџа Aal dem.; јекмеџијски Bäcker (у I: јекмеџија); јекмеџијски Bäcker- (у I: јекмеџијски и јекмеџијски); кобаџаџи mit den Füßen scharren (у I само: ~ се); колиба Quarantäne; колиџеш Schlüsselbein; конобаџи kümmerlich leben (у I само: ~ се) конџин (Grenze); коџривџи Zügelbaum; кријумџарење (поред: кријумџарење) Schleichhandel; куружњак mit Kukuruz gemästetes Schwein (у I: кукуружњак); лада (поред влада) Herrschaft (у I: ладати); леберија поред: ребелија Rebellion (у I: ребелија); лијесен hölzern (у I само: лисен); лоџџаџи ballen (у I само: ~ се); маџиџа (Original); међед (поред: медајед) Bär; међедина (поред: медаједина) Bärenhaut; међедиџа (поред: медаједиџа) Bärinn; међедов (поред медаједов) des Bären; мерџк (поред мерџиџк) das Weinderputat; милосрдан barmherzig; набуо aufgetrieben (у I: набухао); налагаџи auftragen (у I: само наложити); недоклице шалъ. (die gestümmelten Beinkleider); обиње Henchelei (у I само у јд.: обиња); обрана Eutschuldigung (у I само: Schutz); одгуђеџи abfiedeln; одуздаваџи abzäumen; олеџиџи abfleischen (у I само: лепшити); оџараџи auftrennen (у I само: опорити); оџрињак Brustfleck; осџаџи се sich einer Sache begeben; оџџки webbar (у I само: отко); оџа (Pater, Mönch); оџин (des Paters); оџјеџаџи abblühen; очџџаџи ablesen; очкџаџи abfleischen (у I само: чкрњати); џавџенија die Frohne eines Klosterbauers; џавџенијаџи Klosterroboter; џекарев дес Бäckers; џељельџи äschern (у I само: ~ се); џињези Geld (у I: пинези); џовеџа Art Stickerei; џодсједак Besuch; џодсједник Besucher; џодсједџа Besucherin; џониџаџи aufsprießen (у I само: пониџи, по-

никнути); *йошњати* ausspannen; *йошочина* Bach augm.; *йошријебити се* von dem Obst wenn es die Blüthe abwirft (у I: отријевити се); *йохваљивати* beloben; *јрејенац* Anführer (у I: првијенац); *јреиначити*, *јреиначавати* abändern; *јрешака* Abfluß; *јрисрешаити* begegnen; *јрисушити*, *јрисушивати* aufdrocknen (у I само: ~ се), *јробрцинути* zusammengehen, von der Milch (у I само: ~ се); *јроведрити*, *јроведравати* aufheitern (у I само: ~ се); *јросјесити* zerbersten (у I само: ~ се); *разјахивати* vom Pferde absteigen (у I само: разјахати); *ролац* Filzlaus; *савријети* abfließen (у I само: ~ се, а у значењу sich verkriechen); *симцијнски* Bäcker-; *сићити се* grollen (у I само: усићити се); *склибити* grinsen (у I само: ~ се); *смрзлом* der die Kälte nicht ertragen kann (у I: смрзло); *смјерен* (поред *смјеран*) demüthig; *суђер* (поред *сунђер*) Schwamm; *шокрк* (точак у загонци) Rad im Räthsel; *ћубара* (поред *шубара*) Pelzmütze; *ублијеђети* ablassen; *усекнути се* ausschneuzen (у I: без се); *усјейити се* gedenken (у I само: усетити се); *ушакаити* einschicken; *харање*, *харати* plündern (у I само: арати); *хећимлук* Arzneikunde (у I: хећимлук); *чам* (поред *чом*) ein Päckchen Rauchtobak (у I само: *чом* у овом значењу); *чаругија* (поред *чаругија*) Oranckenmacher; *шлимке* (поред *шлитимичке*) pfeilartig; *шарати* (у изразу: *шарао се снијег*) wenn einzelne Stellen aufgethaut sind.

Из свега што је овде речено види се да је при сравњавању оба Вукова речника могао бити издвојен мали број речи које нису ушле у Српски рјечник, али и оне значе добитак и претстављају допринос лексичком фонду Института за српско-хрватски језик.

Неке од њих налазе се вероватно у обимној лексикографској грађи тога Института, али би понеке од њих без сумње промакле и отпале да нису приликом сравњавања издвојене и забележене, што не би смело да се деси већ и из пијетета према Вуку.

Сматрамо, најзад, да је ово упоређење занимљиво и за ширу научну јавност, па смо стога и изнели овде детаљније резултате до којих се том приликом дошло.

Н. С. Половина